

Ordfører Ole Martin Norderhaugs tale ved urframføringen av Veresspelet Grenselaus 25.8.2012

(Første del ble framført med forkledning som sogneprest Smith, som under "Gudslånet" i Vestre Trysil i 2008. Språkformen er et forsøk på en muntlig gjengivelse av teksten, som også er tilpasset anledningen)

"Kjære forsamling:

La meg først få presentere meg. Mitt navn er Axel Smith. Jeg har vært prest i Trysil fra 1780. I 1784 utgav jeg en beskrivelse over Trysil prestegjeld.

Jeg har ved flere anledninger møtt finnene og hatt en god del med dem at gjøre og jeg har gjort meg mine opptegnelser.

I Solør bor finnene ennå i badstuer eller Finnkojer. Alle våre finner har stuebygninger av samme storhet og skikkelse som de andre bønder. Våre finner har heller ikke tørre og gulbleke ansikter og de sure og røde øyne som man finner hos finnene. Det kommer av den sure røken som badstuene ofte er fylte med. Det er i disse badstuer finnene finner stor lyst at bade. Om våre finner bader 2 til 3 ganger i uken tror jeg ikke.

Finnene er flinke skyttere, men om de er bedre enn de andre trysilderne vet jeg ikke, men jeg vet at de er flinke skirennere.

De fleste av våre finner er i bedre forfatning enn de andre trysilderne. Dette tilskrives bruken av rug-bråter. Men de er nå ikke så flinke som sine forfedre i denne kunst.

Deres rugavlinger giver dem nesten hvert år så megen føde at deres brødkurve sjelden er tomme. Og bruken av barkemel er på Finnmarken langt mindre vanlig enn blant de såkalte trysildere.

Finnene beskyldes av mange for Trolddom, Hekseri og andre Koklerier. Det er vel ikke usant at Overtroen i eldre tider kanskje har vært sterkere hos denne slekt enn hos andre norske bønder. Imidlertid bliver finnene tillagt mange overnaturlige kunster hvori de dog visst er uskyldige.

Kanskje finnes det en eller annen tannløs kjerring, en utlevd gubbe eller en lidderlig og fordrunken dreng på Finnmarken som våger seg til å bedra en lettroende tosk ved å spå ham i hånden, finne igjen det fortapte, sette ulykke på hans kveg osv.

Men foruten dette, at enhver fornuftig anser alt sådan for rent bedrageri, så kan jeg forsikre at jeg ikke vet om noen av mine finner som kunne regnes blant sådanne bedragerere. Overtroen hersker; Gud skje lov! Kanskje mindre i dette sogn enn i mange andre sogn i folkerike egner. Og på Finnmarken forsikrer jeg at Fanden ikke har mere at bestille enn i selve Trysil.

Finnene er opplyste, meget tjenstevillige, føyelige og godgjørende. Finnene er de beste av mine folk!"

Kjære alle sammen. Først takk for invitasjonen til å være med på denne begivenheten. Og takk for det ærefulle oppdraget å kunne hilse dere fra Trysil.

Historia om skogfinnenes vei til Trysil har aldri gått helt i glemmeboka. I min oppvekst ble den holdt i hevd av en lærer i Tørberget ved navn Harald Halvorsen. Senere kom Henry Johnsen til å arbeide mye med dette. I 1986 kom han til meg og oppfordret meg til å bli med å markere 300-årsjubileet for finnemanntallet. Det førte til et arrangement i Tørberget samfunnshus, arrangert av Tørberget Menighetsråd, med bl.a. kultursjef Pirkko Jalkanen fra Savolax som æresgjest.

Ved sida av å fortelle historia ønsket vi også å sette lys på noen av de konfliktene som møte mellom skogfinske innvandrere og lokalbefolkningen førte med seg. Vi spelte for eksempel et utdrag fra en rettssak der Anders Kuosmainen blir bøtelagt fordi dattera hadde fraternisert med fienden, en ung kar fra andre sida av svenskegrensa.

Sjelden har samfunnshuset i Tørberget vært fullere, og vi ante en interesse for denne delen av vår forhistorie vi ikke hadde vært klar over.

Folk flokket seg om den utstillingen som var laget. Spesielt tavla med finske slektsnavn fra Anders Olsen Kuosmainen og framover til vår tid. Det førte i sin tur til stiftelsen av Tørberget historielag. Kunnskapsrike og gode folk som Henry Johnsen, Bosse Hansson og hans familie, Inger Karin og May Kristin Olsen har brakt oss et langt stykke framover når det gjelder kunnskap om de skogfinske slekter i sognet. Det sies at mer enn 5000 tryslinger kan regne med å ha skogfinske aner. Selv er jeg 10. generasjon skogfinne og bor ikke så langt unna plassen der Kuosmainen slo seg ned, og med finske aner på begge grener av farssida. Det er jeg stolt over! Som Smith sa om finnene: "de ere de bedste af mine folk".

I 2008 satte Vestre Trysil skole opp et utendørsteater med navnet "Gudslånet" (det var det de kalte rugen), med tablåer der både skolens elever, øvrig personale og mange fra grenda deltok. Gudslånet forteller historia om finnenes veg fra øst, gjennom Sverige og til Trysil, og hvordan de levde der. Sekvensen fra Trysils første sogneprest, Axel Christian Smith, er hentet fra dette spillet. Skolen har nå en plan om å sette opp spillet med jamne mellomrom, slik at alle elver en gang i løpet av sin skoletid får være med på det. Når det skjer håper vi selvsagt at noen av dere vil være til stede i Søre Osen.

Historia om skogfinnene er en viktig del av vår historie og vår identitet. Slekter og slektskap er viktig, men også beretninger om hvordan de levde. Der fakta og dokumentasjon kommer til kort, må fantasien og kunsten komme oss til hjelp, slik vi får presentert det i kveld i "Grenselaus".

Axel Smiths beretning er en av de eldste nedtegnelsene som sier noe om hvordan skogfinnene i Trysil levde, selv om det da hadde gått 100 år. Jeg vil gjerne overrekke et eksemplar til forfatteren av "Grenselaus", Sissel Hermann, som en takk for invitasjonen og et minne fra Trysil på denne dagen.

Så gleder jeg meg til å oppleve deres finnespell, på trysilmål. Lykke til og gratulerer med dagen!